

**КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТА ФЛЕКСИБІЛЬНІСТЬ
ОСОБИСТОСТІ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПСИХОЛОГА**

Інна Мазоха

кандидат психологічних наук, доцент

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Розвиток комунікативної компетентності та флексибільності у студентів — майбутніх психологів є одним із необхідних факторів становлення їх як професіоналів. Надзвичайно важливим для нашого розуміння є твердження, що професійні вміння, що набуваються людиною, стають якістю її особистості, оволодіння вміннями супроводжується розвитком інтелектуальних, вольових, емоційних та багатьох інших професійно важливих якостей особистості.

Аналіз психологічної літератури виявив, що до найважливіших, найбільш загальних умінь спілкування «працюючих» у всіх сферах життєдіяльності людини, дослідники відносять вміння завойовувати ініціативу у спілкуванні, вміння виступати перед аудиторією, вести бесіду, дискусію, вміння відстоювати свою думку, виступати за (проти), вміння бути лідером, приймати загальне групове рішення. До даних умінь так само відносять ряд прийомів, що дозволяють встановлювати психологічний контакт за допомогою комунікативних засобів, вміння легко і гнучко вступати в спілкування з партнерами, вміння привернути до себе увагу співрозмовників, враховувати чужі висловлювання, вміння зрозуміти і прийняти позиції партнера (емпатія), вміння адекватно здійснювати мовленнєвий вплив, вміння підтримати зворотний зв'язок у спілкуванні [6]. Вивченням поняття «комунікативна компетентність» займалися вітчизняні та зарубіжні вчені: К. Данцигер, Ю.М. Ємельянов, Ю.М. Жуков, В.Н. Куніцина, Л.А. Петровська, С.В. Петрушин, Дж. Равен, Є.В. Руденський, Є.В. Сидоренко, Б. Спіцберг, та ін

У соціальному контексті комунікативної компетентності є значущими для нашого дослідження психологічні концепції Г.М. Андрєєвої, А.А. Бодальова, Ю.М. Жукова, Ю.М. Ємельянова, Є.Л. Мелібурд, Л.А. Петровський, які розглядають комунікативну компетентність як систему внутрішніх ресурсів, необхідні побудови ефективної комунікації у певному колі ситуацій особистісної взаємодії [1]. Дослідники підкреслюють ідею, що повноцінне спілкування об'єднує в собі два взаємопов'язані рівні: зовнішній, поведінковий, операційно-технічний і внутрішній, глибинний, що зачіпає особистіснозмістові утворення і грає визначальну роль по відношенню до поведінкового, причому внутрішній рівень є змістом, формою уявлення цього змісту [2].

Комунікативна компетентність визначається в сучасній науці як інтегративний особистісний ресурс, що забезпечує успішність комунікативної діяльності. Цей ресурс включає не тільки компоненти, що вимірюються за допомогою мовного тестування, але й інші складові, які не входять до конструкту мовного тестування і не можуть

вимірюватися за допомогою мовних тестів. Вони виявляються на вищому особистісному рівні і включають інтелект, загальний кругозір, систему міжособистісних відносин, спеціальні професійні знання, а також потенціал особистісного розвитку та зростання в оволодінні мовою та комунікативною діяльністю.

Так, Є.М. Аліфанова, Г.О. Галич, І.М. Зотова, Я.Л. Коломенський, Л.А. Метьева, Т.Є. Наливайко, Л.А. Насиленко, С.В. Петрушин, М.В. Шинкорук, О.М. Ясаревська, визначаючи структуру комунікативної компетентності, виділяють когнітивний, поведінковий та емоційний (афективний) компонент. К.Е. Гончарова, Я.Л. Коломенський, Т.Є. Наливайко, М.Д. Стадников, М.В. Шинкорук окрім перелічених включають також мотиваційний компонент; З.А. Богомаз, Г.О. Галич, Т.Є. Наливайко, Н.Г. Павловська, Є.І. Петрова, М.Б. Чижкова, М.В. Шинкорук, – особистісний, ціннісно-смысловий; К.Е. Гончарова – індивідуально-особистісний, загальнокультурний.

Таким чином, сформована комунікативна компетентність на зовнішньому рівні проявляється у володінні стратегіями, тактиками та техніками вирішення комунікативних завдань, а на внутрішньому виражена появою потреби, комунікативної інтенції, готовністю та здатністю здійснювати співробітництво, виявляти емпатію, здійснювати творчу інтелектуальну діяльність, швидко адаптуватися до нових умов.

Флексибільність розглядається як специфічна здатність особистості, що дозволяє їй організувати свою пізнавальну діяльність та інтелектуальну поведінку залежно від умов, що змінилися. Так, Г.В. Залевський розуміє під особистісною флексибільністю складну багатовимірну властивість (або стан) в основі якої лежить здатність до зміни, модифікації поведінки та установок, що дозволяє особистості активно відповісти на зміну обставин. Воно поєднує у собі змістовну та формально-динамічну сторони [3]. Під особистісною флексибільністю (варіативністю, гнучкістю) О.В. Петровський пропонує розуміти здатність індивіда, що має позитивний моральний характер, легко відмовитися від невідповідних ситуацій чи завдань, засобів діяльності, способів мислення, способів поведінки та розробити або прийняти нові, оригінальні підходи до вирішення проблемної ситуації з постійними цілями та ідейно-моральними засадами. Особа з високим ступенем особистої гнучкості називається А.В. Петровським – дуже різноманітною особистістю, яка залучена в систему міжособистісних стосунків. Протилежні характеристики він приписує особистісній жорсткості (консерватизму) [5].

У короткому огляді вітчизняних і зарубіжних когнітивних досліджень узагальнено уявлення про когнітивну флексибільність як ментальну здатність, що характеризує вміння індивіда перетворювати когнітивні установки у відповідь на умови його життєдіяльності, які змінюються. Когнітивна флексибільність може бути визначена як здатність перебудувати концептуальну картину навколишнього світу при отриманні нової інформації, що суперечить старій картині світу.

Звичка до шаблонного мислення та висновків може призвести до нездатності самостійно знаходити вихід із несподіваних ситуацій та приймати оригінальні рішення, що у психології називається функціональною ригідністю мислення. Ця особливість мислення пов'язана з його надмірною залежністю від накопиченого досвіду, чия обмеженість і повторюваність відтворюється потім стереотипами мислення. Дослідження показали деякі особливості. Наприклад, флексибільні у немовній діяльності є флексибільними й у мовній діяльності.

Комунікативна флексибільність (флексибільність у спілкуванні) (ФК) є заломленням «наскрізної» властивості в область людських контактів. Вона проявляється у легкості, побіжності та точності корекції особистістю свого комунікативного досвіду у зв'язку з об'єктивною необхідністю (ситуативні умови та особливості партнерів) та її прагненні урізноманітнити та варіювати засоби, тактики та способи спілкування.

Згідно з структурно-рівневим аналізом, в основі комунікативної флексибільності лежить гармонійний та еластичний зв'язок між цілями спілкування та засобами до їх досягнення, при якому ці рівні досить легко і швидко наводяться індивідумом у відповідність до реальності. На рівні засобів флексибільна особистість здатна адекватно використовувати наявний їх набір, лише на рівні цілей – відмовитися від недосяжних, безглузвих, застарілих. Це визначає високу «адаптоздатність» особистості та адекватність її спілкування та поведінки.

Так, Дж. Реєфіш перераховує такі характеристики гнучкої особистості: відсутність ригідності, екстравертності та соціальної відкритості; увага до людей, красномовство, швидкий особистий темп, оригінальність, безпосередність, незалежність; нерутина, адаптивність, терпимість до змін, безладдя та невизначеності; самоствердження, співчуття, прискіпливість, відкритість; відсутність нав'язливих і стійких схильностей; відсутність тривоги і почуття провини; надійність, емоційний розвиток, рухливість. В.М. Бізова, Ю.О. Калашников враховує ригідність-флексибільність як психічну якість, що характеризує здатність людини до перебудови когнітивних, емоційних і поведінкових процесів у відповідь на вимоги ситуації, можуть впливати на процеси рефлексії і психічне здоров'я та благополуччя [4].

Більш тонка диференціація типів (на підставі методики Лачинза) показала, що у групі «флексибільні» можна виділити підтипи:

- флексибільно-пластичні – після розв'язання задачі з новими умовами (що вимагає нового способу розв'язання) новим способом продовжують вирішувати і наступні завдання, тобто усвідомлюють його раціональність;

- флексибільно-еластичні – після вирішення завдання з новими умовами повертаються до старого способу. Виникає своєрідна конкуренція способів рішення (або установок на різні рішення), і все ж

такий старий спосіб персеверує, тобто спонтанно виходить на перший план.

Цікаво, що під час експерименту Г.В. Залевський виявляє такий факт - крім лінійно розташованих на континуумі «ригідність-флексибільність», частина людей характеризується особливою своєрідністю - проміжні типи [3]. Поведінка піддослідних зобов'язало авторів розділити їх у три дрібніші групи:

- «гіпоригідні»;
- «модифікатори»;
- «суб'єктивісти».

Гіпоригідні типи знаходять інший шлях вирішення лише після неадекватно вирішеної проблеми з новими умовами (так звані «жорсткі думки»). Модифікатори вирішують задачі з новими умовами правильно, але не простим або прямим способом, а модифікованим звичайним способом (пропонуються громіздкі та нераціональні рішення). Випробувані, можливо, перебувають під тиском такого елемента настановного способу вирішення, як вирішувати складним способом. Суб'єктивісти розв'язують задачу з новими умовами таким чином, що насправді не веде до правильного рішення, а використовують його і записують потрібну відповідь, щиро впевнені, що розв'язали задачу правильно. О.М. Кустова, посилаючись на дослідження Г.В. Залевського, використала типологію вченого в процесі прояву ригідності/гнучкості за такими типами: ригідний, флексибільний, гіпоригідний, флексибільно-пластичний, модифікаторний, флексибільно-еластичний, суб'єктивістський.

Таким чином, під комунікативною компетентністю в психології розуміють систему психологічних знань про себе та інших, умінь, навичок у спілкуванні, стратегій поведінки у соціальних ситуаціях, що дозволяє будувати міжособистісне спілкування відповідно до цілей та умов взаємодії. Також комунікативна компетентність – це готовність ставити і досягати мети усної та письмової комунікації: отримувати необхідну інформацію, представляти та цивілізовано відстоювати свою точку зору у діалозі та у публічному виступі на основі визнання різноманітності позицій та поважного ставлення до цінностей; це здатність оцінювати ситуацію, враховувати наміри та способи комунікації партнера, вибирати адекватні стратегії комунікації, бути готовим до зміни власної мовної поведінки. Іншими словами, це готовність та здатність до успішної комунікації. Однак, для успіху у професійній діяльності важливо розвивати також соціальну компетентність та когнітивну флексибільність, які зрештою формують так званий соціальний інтелект, що допомагає в ефективній роботі практичного психолога.

Література:

1. Андреева Г. М. Взаимосвязь общения и деятельности. *Общение и оптимизация совместной деятельности: сборник статей*. М.: Изд-во МГУ, 1987. С. 208-218.

2. Бодалев А.А. Психология общения: Избранные психологические труды. М.; Воронеж: Модек, 1996. 256 с.
3. Залевский Г. В. Фиксированные формы поведения индивидуальных и групповых систем (в культуре, образовании, науке, норме и патологии). М. Томск: Томский государственный университет, 2004. 460 с.
4. Осаволук Е.Ю., Кургинян С.С. Когнитивная флексибельность личности: теория, измерение, практика. *Психология. Журнал Высшей школы экономики*. 2018. Т. 15. №1. С. 128–144.
5. Психология развивающейся личности / Под ред. А.В. Петровского. М.: Педагогика, 1987. 240 с.
6. Шубкина О. Ю. Формирование коммуникативной компетентности студентов технических направлений подготовки: автореф. дис. ... к. психол. наук: 19.00.01. Красноярск, 2016. 24 с.

МАНІПУЛЯЦІЯ ЯК ВИД ПРИХОВАНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ

Владислав Маймістов

*студент з курсу факультету управління, адміністрування
та інформаційної діяльності,*

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Науковий керівник – викл. Проданова О.М.

Маніпуляція як засіб психологічного впливу стала звичною, повсякденною частиною нашого життя. Зростаючий інтерес до цієї проблеми обумовлений прагненням учених аналізувати питання, пов'язані з допустимістю маніпулятивного впливу на людину, а також з пошуком способів протистояння та захисту від маніпуляцій.

До проблеми маніпуляції зверталися як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники. Серед них науковець Р.Е. Гудін, вчені Е. Берн, О.Є. Гуменюк, Є.Л. Доценко, Ф. Зимбардо, В.В. Знаков, О.Т. Йокояма, С.Г. Кара-Мурза, Д. Карнегі, Л. Прото, У. Рикер, Дж. Рудінов, П.У. Робінсон, О.В. Сидоренко, Р. Чалдіні, Е. Шостром, Р. Шиллер, В.П. Шейнов, та ін.

О.В. Сидоренко указує, що часто люди маніпулюють через власну слабкість, оскільки втратили надію досягти мету прямими методами [4, с.65].

Є.Л. Доценко стверджує, що однією з основних причин звернення до маніпуляції є мотиваційні внутрішньоособистісні передумови, що існують у людини, до яких відносяться невротичні потреби й інерційні процеси. Інерційні процеси являють собою характерологічні особливості людини, звички. До невротичних потреб автор зараховує: прагнення домінувати, бажання таємно контролювати, самостверджуватися за рахунок іншого [1, с. 61].

Таким чином, маніпуляція – це такий психологічний вплив на людину, коли приховуються мотиви, цілі, сам факт впливу, використовується психологічна сила, гра на слабкостях для досягнення власних результатів, а також вносяться зміни у мотиваційну структуру